

УДК: 374.71(4)

ТИМОФІЙ ДЕСЯТОВ, доктор педагогічних наук, професор
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, МОН України
Адреса: бульвар Шевченка, 81, Черкаси, 18031, Україна
E-mail: desyatov50@mail.ru

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

АНОТАЦІЯ

Розглянуто питання професійної підготовки вчителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору. Зазначено, що сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Наголошується, що незважаючи на певні культурно-історичні відмінності в розвитку України і країн Європейського Союзу, функціональна спільність національних систем підготовки педагогічних кадрів уможливує використання європейського досвіду в підготовці майбутніх учителів. Засвідчується, що в теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Акцентується увага на тому, що сукупність методологічних підходів до проблеми професійної підготовки учителя дозволила виділити серед них особистісно-орієнтований та діяльнісний як базові підходи для розв'язання дослідницьких завдань. Наголошується, що причиною особливої уваги вчених до категорії навчальної діяльності є розробка проблем, пов'язаних з організацією міжкультурно орієнтованого освітнього процесу, що сприяє засвоєнню студентами знань про інші культури, з'ясуванню загального й особливого у традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі поваги до інокультурних систем. Акцентується увага на концепції педагогічної підтримки, що є гуманістичним способом взаємодії викладача зі студентами на засадах розширення та поглиблення особистісно-орієнтованої та розвивальної парадигм освіти, що ґрунтуються на внутрішній волі та творчості особистості, реальному гуманізмі та демократії.

Ключові слова: професійна мобільність, міжкультурна взаємодія, мультикультура, креативність, інноваційність, комунікативність, полікультурний освітній простір, діяльнісний, особисто орієнтований підхід, самореалізація, самокорекція.

ВСТУП

В умовах зростання міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору і процесів економічної та культурної глобалізації модернізація європейської освіти виявилася закономірною, оскільки географічні та суспільно-економічні трансформації призвели до підвищення мобільності європейських громадян. Ці процеси вимагають сучасних підходів та технологій до якості професійної підготовки майбутніх учителів. У теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації підготовки майбутніх учителів України до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – проаналізувати професійну підготовку вчителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору з метою можливості використання такого досвіду у вітчизняній системі вищої освіти.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору перебували у полі зору вітчизняних науковців (Н. Авшенюк, О. Зіноватної, І. Зязюна, В. Кременя, Л. Пуховської). У зарубіжній педагогіці проблеми професійної підготовки учителів досліджуються у працях таких учених як: О. Газман, І Зімня, Н. Крилова, М. Лейтер, Дж. Равен, М. Тров, Р. Хайгерті. Ці питання є також ключовими у нормативних документах у галузі розвитку національної вищої освіти, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти України, Програмі розвитку освіти України, Указі Президента України від 4 липня 2005 року № 1013 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні», Законі України «Про вищу освіту» від 6 вересня 2014 року. Загальне та особливе у професійній підготовці майбутніх учителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору визначається завдяки загальнонауковим методам аналізу, синтезу, аналогії, порівняння, індивідуалізації та узагальнення.

Загальні та особливі риси професійної підготовки майбутніх учителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору були визначені завдяки загальнонауковим методам аналізу, синтезу, аналогії, порівняння, індивідуалізації та узагальнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань (від англ. knowledge society), характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Перетворившись на продуктивну силу, він все більшою мірою визначає успішність націй та цілих регіонів у конкурентній боротьбі за виживання. Тож не дивно, що на початку XXI ст. освіта стала предметом пріоритетної уваги національної та міжнародної політики. Незважаючи на певні культурно-історичні відмінності у розвитку України та країн Європейського Союзу, функціональна спільність національних систем підготовки педагогічних кадрів уможливує використання європейського досвіду в підготовці майбутніх учителів. Модернізація педагогічної освіти в Україні у контексті намірів щодо входження у європейський освітній простір актуалізує вивчення досвіду європейських країн.

Ключова роль учителів у модернізації європейської освіти підкреслюється у рамках усіх фундаментальних документів, що визначають сутність сучасної освітньої політики ЄС. Це і резолюція Єврокомісії «Про розвиток неперервної освіти», і «План дій щодо розвитку професійних умінь та професійної мобільності», і Болонська та Копенгагенська декларації, і План розвитку дистанційної освіти, і багато інших.

Визначення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти стало пріоритетом діяльності спеціальної групи Європейських експертів «Удосконалення освіти вчителів та інструкторів» (Working group A «Improving the Education of Teachers»), яка, насамперед, сформулювала вимоги до створення широкого спектру нових компетентностей учителя, зумовлених змінами у політичному, соціальному, культурному, технологічному та економічному житті сучасного європейського суспільства [4–6]. Отже, експертами визначено три групи нових професійних компетентностей учителя, пріоритетний вплив на формування яких здійснюють такі чинники:

1. Соціальні зміни. Ними зумовлена необхідність формування таких компетентностей учителя:

– компетентності у сфері громадянської освіти учнів: готовність до життя у мультикультурному толерантному суспільстві, яке забезпечує рівні можливості для особистісного та професійного розвитку всіх громадян; формування стилю життя з урахуванням вимог збереження стабільного навколишнього середовища; сприяння гендерній рівності у сім'ї, на роботі, у суспільному житті; усвідомлення себе громадянином Європи та виконання функцій, що відповідають такому статусу; готовність до управління власним кар'єрним розвитком;

– компетентності у сфері розвитку навчальних умінь учнів, необхідних для неперервної освіти в суспільстві знань: мотивація до отримання знань, що виходять за межі обов'язкової освіти; вміння будувати самостійну навчальну траєкторію; вміння здобувати нову інформацію; комп'ютерна грамотність; креативність та інноваційність; готовність до розв'язання проблем; підприємницькі вміння; комунікативні вміння;

– встановлення зв'язків між компетентностями, що передбачають вміння укладання нових навчальних програм, та знаннями предмета спеціалізації вчителя.

2. Зростаюча різноманітність учнівських контингентів та зміни у шкільному середовищі. Такі зміни вимагають від учителя враховувати нові умови здійснення навчального процесу: вміння співпрацювати з учнями різного соціального, культурного та етнічного походження; у позакласній роботі вчитель повинен володіти такими компетентностями: укладання нових навчальних програм, участь в організаційному розвитку школи, у розробці нових форм оцінювання знань учнів; вміння співпрацювати з батьками учнів та іншими соціальними партнерами. Вчитель повинен вміти інтегрувати ІКТ у навчальний процес та у професійну практику в цілому.

3. Зростаючий рівень професіоналізації діяльності учителя. Така вимога передбачає: дослідницький характер професійної діяльності, готовність до розв'язання професійних проблем; відповідальне ставлення до свого професійного розвитку як до неперервного процесу.

Нова роль учителя у європейському суспільстві є результатом складної сукупності чинників, що зумовлюють суттєві зміни в житті регіону та людства в цілому. Її реалізація не здійснюється автоматично, а потребує низки політичних кроків у галузі педагогічної освіти та професійного розвитку учителів, які будуть стосуватися таких п'яти пріоритетних сфер змін: 1) досягнення більш високих навчальних результатів; 2) реструктуризація навчального процесу; 3) розвиток позакласної роботи у межах школи та поза нею, взаємодія з широким колом соціальних партнерів; 4) інтеграція ІКТ у всі сфери професійної діяльності; 5) зростаюча професіоналізація діяльності учителя та індивідуальна відповідальність за свій професійний розвиток. Приєднання України до Болонського процесу зумовлює необхідність ретельного дослідження перспектив розвитку європейського співробітництва у сфері педагогічної освіти та пошуку корисних для нас форм участі в ньому.

Провідна ідея цієї парадигми ґрунтується на розгляді професійної підготовки майбутніх учителів. Дослідження визначеного феномену потребує врахування світових глобалізаційних та інтеграційних процесів розвитку теорії і практики педагогічної освіти, принципів мультикультурності, гетерогенності й поліетнізму в поєднанні з тенденціями регіоналізації. Сукупність головних методологічних підходів до проблеми професійної підготовки учителя дозволила виділити серед них особистісно-орієнтований і діяльнісний як базові для розв'язання дослідницьких завдань.

Особистісно орієнтований підхід характеризується тим, що в центрі навчання перебуває суб'єкт – його мотиви, цілі, індивідуальні психічні особливості. Тому викладач ВНЗ може вважати освітній процес продуктивним тільки у тому випадку, якщо він спрямований на розвиток особистості студента й удосконалення власної особистості. Таке теоретичне положення спрямовує нас на розгляд студента як активного суб'єкта входження у професію вчителя.

Діяльнісний підхід привертає дедалі більшу увагу науковців з кількох основних причин. Насамперед варто зазначити, що змінюється місце освітньої діяльності у сучасній вищій освіті, у процесі якої формуються такі характеристики: свідомість, цілеспрямованість, наукова обґрунтованість, продуктивність, що є одночасно предметом спеціальних наукових пошуків. Існує також інший досить актуальний нині аспект проблематики діяльності – самодіяльність як ефективний критерій удосконалення: самовизначення, самопізнання, самореалізація, самокорекція тощо, які відіграють значну роль у становленні сучасного, конкурентоздатного фахівця-педагога. Крім того, у межах культурологічного підходу студент, як майбутній фахівець, постає і як суб'єкт культуротворчої діяльності в умовах полікультурного освітнього простору. Ще однією причиною особливої уваги вчених до категорії навчальної діяльності є розробка проблем, пов'язаних з організацією міжкультурно орієнтованого навчального процесу, що сприяє засвоєнню студентами знань про інші культури, з'ясуванню загального та особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі поваги до інокультурних систем [3].

Основою теоретичного аналізу проблеми професійної полікультурної підготовки учителя з позиції діялісного підходу стала концепція педагогічної підтримки. Педагогічна підтримка є гуманістичним способом взаємодії викладача зі студентами на засадах розширення та поглиблення особистісно орієнтованої та розвивальної парадигми освіти, що ґрунтується на внутрішній волі та творчості особистості, реальному гуманізмі та демократизмі.

Наукова ідея та наукове поняття педагогічної підтримки як педагогічної допомоги дітям у розв'язанні їх індивідуальних проблем, пов'язаних зі здоров'ям, навчанням, стосунками, життєвим самовизначенням, були сформульовані О. С. Газманом ще 1995 року. Він вважав, що за своєю сутністю вона є «...процесом спільного визначення з дитиною її власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти своє людське достоїнство й самостійно досягнути бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя...» [1, с. 7].

Інший напрям в інтерпретації феномена педагогічної підтримки передбачає розгляд її як принципу всієї гуманістично орієнтованої системи освіти (усіх її суб'єктів). Поняття «педагогічна підтримка», на думку Н. Б. Крилової, слід вивчати у більш широкому соціокультурному контексті як елемент будь-якого співробітництва та взаємодії, оскільки дослідниця вважає педагогічну підтримку «проявом позитивного відношення до діяльності людини та готовності сприяти її починанням і самореалізації» [2, с. 27].

Аналіз наведених підходів дозволяє нам зробити висновок, що всі дослідники у визначенні сутності підтримки включають три основні позиції: проблема-перешкода, співробітництво, самодіяльність.

Друга позиція – співробітництво. Співробітничати – працювати, діяти разом, брати участь у спільній справі. Співробітництво базується на відкритості, ширості,

сильній ініціативі, ретельній роботі з інформацією, ефективним потоком індивідуальних і загальних цілей, відкритому вираженні поглядів, конструктивному підході до розв'язання конфліктів, раціональній роботі над собою. Воно передбачає зразкову рівність сил, позицій педагогів та студентів, наявність їхніх спільних інтересів і відповідних методів: взаємодопомога, договір, діалог, захист, компроміс тощо [1].

Наступний компонент педагогічної підтримки – самодіяльність, що тлумачиться як результат спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу та полягає у їх здатності без сторонньої допомоги і контролю розв'язувати власні проблеми (О. С. Газман, Н. Б. Крилова, Г. І. Сорока та ін.). Самодіяльність – більш широке поняття, пріоритетним критерієм якого є самореалізація. Вона розглядається як одна з основних цінностей кожної людини, що відображає її прагнення найбільш повно виявити свої здібності в діяльності та є основою самодіяльності у подоланні труднощів і перешкод, а також у розв'язанні особистісно значущих проблем.

Наведені позиції педагогічної підтримки дозволили сформулювати умови її успішного здійснення: згода студента на допомогу та підтримку; пріоритет у розв'язанні власних проблем належать самому студентові; взаємодія, співробітництво, сприяння; дотримання конфіденційності; доброзичливість і безцінність; захист прав та інтересів студента протягом навчання. Такий підхід дозволяє здійснити цілеспрямовану діяльність щодо підтримки студента на його шляху до саморозвитку в професії. Отже, педагогічна підтримка – це педагогічне співробітництво (захист, договір, діалог), спрямоване на розвиток самодіяльності студента, що веде до реалізації його творчого потенціалу в подоланні проблем-перешкод (зокрема й проблем-перешкод у міжкультурній взаємодії) для успішного здійснення професійно-життєвих планів.

Діагностика та систематизація причин, проблем і особливостей становища студентів у полікультурній взаємодії, відзначає Н. В. Якса, дозволить побудувати шляхи і перспективи захисту та підтримки особистості в процесі її інтеграції в інокультурне середовище за допомогою професійної підготовки. Відновлення системи освіти у багатонаціональному суспільстві за допомогою введення цілеспрямованого змісту, усвідомлення національної загальноукраїнської культури є неодмінною умовою для формування творчої особистості з розвинутими соціально-ціннісними потребами в добротворчій, миротворчій, творчій діяльності. Окреслені положення передбачають і необхідність ознайомлення не тільки зі своєю національною культурою, а й культурами інших народів світу. Таким чином, поданий у роботі матеріал дозволяє стверджувати, що психолого-педагогічними основами полікультурного підходу в педагогічній науці є теорія розвитку особистості студента в умовах полікультурності освітнього процесу у ВНЗ, теорія діяльності та теоретичні положення здійснення педагогічної підтримки в процесі професійної підготовки вчителя.

Зазначимо, що в основу кардинальних змін у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів покладено певні методологічні засади, які визначають роль педагога як суб'єкта полікультурного середовища. Ця роль формується із провідних філософських ідей стосовно сучасних світових концепцій, що поширюються в освітньому просторі: концепція глобалізації, яка передбачає відповідність педагогічної освіти особливостям глобального розвитку, об'єднання кращих інтелектуальних ресурсів, міжнародне співробітництво в освітній сфері, побудоване на засадах діалогу і взаємопроникнення культур.

Окреслені ідеї покладені в основу модернізації педагогічної освіти та пов'язані з урахуванням багатовекторного феномену культури як специфічного способу

людської діяльності, яка, насамперед, реалізується в умовах полікультурного суспільства у сфері міжкультурної взаємодії у межах освітнього середовища.

ВИСНОВКИ

На підставі здійсненого теоретичного аналізу з'ясовано, що професійна підготовка майбутніх учителів у зарубіжних країнах в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору є закономірним виявом глобалізаційних процесів. Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку педагогічної освіти, зміст якої змінюється від навчання фахівців єдиним принципам діяльності відповідно до національних стандартів, створення національних ідентичних підходів до виробництва корисного знання в міжнародному вимірі, формуючи при цьому основи міжнародної освіти. Незважаючи на певні культурно-історичні відмінності в розвитку України та країн Європейського союзу, перспективним вважаємо використання європейського досвіду в професійній підготовці майбутніх учителів у вітчизняних ВНЗ, оскільки це сприятиме модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газман О. С. Базовая культура и самоопределение личности / О.С. Газман // Базовая культура личности: теоретические и методические проблемы : сб. науч. тр. / под ред О. С. Газмана, Л. Н. Романова. – М.: Изд. АПН СССР, 1989. – С. 4–15.
2. Крылова Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – М. : Народное образование, 2000. – 54 с.
3. Семиченко В. А. Пріоритет професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід / В. А. Семиченко // Неперервна професійна освіта, філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Наукова думка, 2003. – С. 176–203.
4. Common European principles for Teacher Competences and Qualifications. Brussels: European Commission, 2004. – 5 p.
5. Implementation of «Education & Training 2010» Work programme. Working group «Improving education of teachers and trainers». Progress report. – Brussels: European Commission, 2003. – 55 p.
6. Implementation of «Education and Training 2010» work programme. Working group A «Improving the education of teachers and trainers». Progress report. – Brussels: European Commission. Directorate – General for education and culture, September, 2004. – 74 p.